

Mnohé informace usnadní skutečně jenom první navedení, přesto však lze nahlížet na další svazek řady *Regesta Pontificum* jako na užitečný počín.

DAVID KALHOUS

Monumenta Vaticana Slovaciae, Tomus III: Registra Vaticana ex actis Clementis papae VI. res gestas Slovacas illustrantia, Vol. 2 (1342–1352), ed. Miloš MAREK, Institutum historicum Slovacum in Roma apud universitatem Tyrnaviensem, Trnavae – Romae 2010

362 s., ISBN 978-80-8082-427-3

Do třetice všeho dobrého. V rozmezí pouhých tří let se podařilo Slovenskému historickému ústavu v Římě se sídlem v Trnavě (dále SHŮR) vydat již třetí svazek řady *Monumenta Vaticana Slovaciae* (dále MVSJ) z pramenů vatikánského archivu (*Archivio segreto Vaticano*). Na Vincenta Sedláka (anotace na edici rejstříků papežského kolektora z let 1332–1337 v SMB 1, 2009, s. 324–325) a Vladimíra Rábika (registra suplik z let 1342–1415 anotovaná v SMB 2, 2010, s. 148–150) navázal tentokrát Miloš Marek, docent katedry historie Trnavské univerzity, mj. autor cenné monografie o cizích etnikách na Slovensku ve středověku a edice středověkých listin z archivu šlechtického rodu Motešických.

V logické návaznosti na předchozí dva svazky zaměřil editor v letech 2006–2009 svou pozornost na slovacika ve specializované řadě vatikánských register (*Registra Vaticana*) z období pontifikátu avignonského papeže Klimenta VI. (1342–1352). Vatikánská registra představují spolu s registry avignonskými a později lateránskými hlavní sérií, do nichž byla zapisována většina (nikoli všechny) papežskou kanceláří a zčásti i komorou vydaných písemností, ať již na popud papeže, či podle zvyklostí kanceláře nebo na přání žadatele. V souvislé řadě s nemnoha ztrátami jsou vatikánská registra dochována od pontifikátu Innocence III. do smrti papeže Pia V. († 1572) v počtu 2042 vázaných svazků. Pro sledované desetiletí svého období vydavatel využil 82 rukopisů (Reg. Vat. 137–218).

Členění edice vychází ze standardu zavedeného ve druhém dílu MVSJ. V latinském a slovenském úvodu (s. 9–21) představuje M. Marek základní řady vatikánského archivu, podává vnější i vnitřní popis vatikánských register, včetně komentovaného statistického přehledu

slovacikálních dokladů v počtu 305 jednotek. Do dvou přehledných tabulek (s. 22–24) zachytil jednak soupis excerpovaných kancelářských (*communes, de curia*) a kamerálních (*littere secrete*) register, jednak 26 skupin identických s věcným členěním kuriálních písemností, k nimž přiřadil pořadová čísla editovaných kusů.

Tak jako jeho předchůdce mohl i Marek částečně navázat nejen na starší, zdaleka již nedostačující edice uherských historiků, zvl. Augustina Theinera z roku 1859, či na novější střeoevropská „Monumenta“ sousedních zemí (zvl. *Monumenta Vaticana Bohemiae I /MVB/, Bullarium Poloniae II, Acta Pataviensia Austriaca I*), ale i na téměř nevyužívanou edici části register papežské kanceláře a komory vydávanou École française d'Athènes et de Rome. Ačkoli byla většina papežských písemností pro příjemce v historických Uhrách již známa, nešlo v žádném případě o pouhé paběrkování, neboť každý šestý kus (asi 50 celkem) je editován, resp. regestován poprvé. Skladba dosud neznámých listin vyrovnaně odráží typizované písemnosti zpravidla graciální povahy (*de gratia*). Nejčastěji se petenti obraceli na kuriální úřady v záležitostech beneficiálních (tj. provize a exspektance, zpravidla na kanovnícká beneficia, včetně pověřovacích listin /mandátů/ k uvedení duchovního k tomuto obroč). V menší míře žádost směřovala k poskytnutí milostí spirituálních, např. *in articulo mortis* s možností získat od osobně zvoleného kněze plnomocné odpustky v hodince smrti (z 18 bylo dosud 11 listin nevydaných!), povolení putovat ke Svatému hrobu nebo do Říma (4x) či odpustky pro klášterní a farní kostely (15x). Čtvrtinový podíl zaujímá v edici soubor písemností spojených s legací papežského nuncia Guida de Boulogne do Uher z přelomu let 1348/1349 (č. 161–232, 242–245, s pozdějšími dozvuky č. 248–251, 266–268).

Ve vymezení slovacikálních případů kráčí vydavatel ve stopách V. Rábika (blíže SMB 2, 2010, s. 149) a kromě převažujícího počtu dokladů z biskupství zasahujících na území dnešního Slovenska (Nitra, Ostrihom, Jager) zpřístupňuje také listiny v záležitostech obecně uherských (zde ovšem postrádáme část listin pro Arnalda de Lacaucina/Chaussin, papežského nuncia v Uhrách a Polsku, z května 1344, známých z MVB I, č. 386–391), panovníckého dvora (s cennými induly č. 235, 236, 269, 271, 283–285), s univerzální řádovou působností (např. č. 246–248), ba i s platností pro celou západní církev (jubilejní rok 1350 a jeho organizace – č. 242, 252, 262).

Podstatnou část písemností vydal M. Marek v plném znění, pouze u části listin, které se věcným údajem jen nepřímým týkají Slovenska, volil formu regestu. Editovaná jednotka pod samostatným číslem obsahuje mimo záhlavního regestu a textu *in extenso* (s datací odlišnou od úzu MVSl II) odkaz na svazek register (kromě folia i dobová numerace), na předchozí edice a registáře (z 22 souběžně bohemikálních kusů chybí odkaz na MVB I v pěti případech /č. 17, 65, 74, 132, 273/, „poklesek odčiněný“ edicí v MVB I opominuté rezervace benefícia pro Pavla z Krnova, kaplana krále Ludvíka, č. 260), eventuálně na originál listiny z domáckých archivů (č. 8, 27, 32, 123). Záznam uzavírají textově kritické a věcné poznámky, v nichž vydavatel důsledně identifikuje světské a církevní osoby vyšší hierarchie. Edici zdobí dobře strukturované osobní a místní rejstříky s odkazy na čísla záznamů (s. 344–362). Vysoký standard díla nijak nenižují minimální překlepy (u č. 260 Krňov místo Krnov, v rejstříku ovšem bezchybně, na s. 181, 300, 309, 332 a žel také v rejstříku chybně Wróclaw místo Wrocław) a drobná opomenutí (s. 117, č. 72 v textově kritických poznámkách; u č. 87, 91 je vhodný také odkaz na MVSl II, č. 101, 103; u č. 140 došlo k záměně svátku posvěcení benefícia s patrocinium kostela).

Podobně jako druhý svazek slovenských Monument vybízí i jeho kontinuační k obecnějším úvahám o vydávání vatikánských pramenů pro moderní státní útvary. Oba editoři dali totiž přednost dosti neobvyklému způsobu zpřístupnění slovaciko-hungarikálních dokladů. Ustoupili od chronologického řazení vydávaných písemností ze všech kuriálních úřadů pro jeden pontifikát, jak bývá u identických státních, národních a zemských podniků obvyklé (viz SMB 2, 2010, s. 149), a upřednostnili kritérium dochování – tedy editovat podle sérií register. Toto hledisko znevýhodňuje nejenom potenciální uživatelé, donuceného vytvářet si jednotnou chronologickou řadu, ale omezuje také možnosti klasického správně-diplomatického studia činnosti papežské kanceláře. Pomýšlí-li SHÚR na separátní vydávání dalších rozsáhlých klíčových fondů (avignonská registra, komorní registra řad *Collectorie camere*, *Obligaciones et Solutiones*, *Introitus et Exitus*), nemluvě o některých drobných celcích (např. *Instrumenta miscellanea*), vystavuje se nebezpečí zbytečné defragmentace výsledného obrazu a hořekování badatelů...

Na příkladu třetího svazku se poučenější badatel může tázat po důvodu, proč byla za základ edice zvolena právě série vatikánských

register. Tyto svazky jsou totiž „pouhými“ mladšími opisy avignonských register (dochovány v počtu 350 svazků pro období avignonských papežů od Klimenta V. do Benedikta XIII.), do nichž byly – ať už z konceptu nebo originálu – zapisovány vydané listiny. Avignonské svazky, psané zřejmějším písmem na papíru, byly záhy úhledně přepsány na pergamen, pochopitelně se všemi nedostatky, jimiž druhopisy trpí (zvláště koruptely místních a osobních jmen). Tehdejší opisovači navíc z avignonských register nepřebírali do jejich vatikánských protějšků taxační poznámky s údajem o ceně za listinu. S existencí dvou obsahově téměř absolutně se překrývajících řad se předchozí editoři vyrovnávali různým způsobem. Ladislav Klicman i jeho následovníci preferovali vatikánská registra, *Acta Pataviensia Austriaca* Josefa Lenzenwegera vycházela vždy ze starších avignonských register. Uvedení editoři však souběžně pracovali s oběma řadami (vzorná a detailní konkordance obou sérií v *Acta Pataviensia* I, s. 43–167, s upozorněním na střídavé ztráty některých složek, s. 35, 40) a v poznámkách uváděli odkazy na obě registra, včetně taxačních poznámek a výraznějších růzností. Pokud je mi známo, nikdo dosud nepřistoupil k edici pouze s jednostranným využitím vatikánských register. Jako memento snad může zaznít Lenzenwegerovo varování: „Eine wissenschaftliche Edition darf daher nicht nur die Reg[istra] Av[enionensia] zur Grundlage nehmen, sie ist dazu verpflichtet.“ (*Acta Pataviensia* I, s. 38.)

Na otázku položenou v předchozím odstavci žel nenajde čtenář v úvodu odpověď, byť si je jinak příkladný editor plně vědom rozdílů mezi oběma řadami. Lze snad jednu z příčin hledat v nutné potřebě etablování mladého slovenského ústavu a nejistotě prvních let, kdy bylo potřeba stůj co stůj předložit hmatatelné výsledky, podpořené krátkodobými grantovými projekty? Při vědomí vyšších cílů se tak editoři nevyhnuli pověstné plavbě mezi Skyllou a Charýbdou. Jejich výsledky, byť za problematickou cenu, však nepochybně přispěly k definitivnímu právnímu zaštitění ústavu (zákon Národní rady SR, kterým se zřizuje Slovenský historický ústav v Římě, s účinností od 1. ledna 2014). V poklidných vodách rozpočtové organizace Ministerstva školství, vědy, výzkumu a sportu se jim jistě bude pracovat klidněji – se všemi pozitivy, které institucionální záštita pro koncepčně ukotvené podniky přináší. Tím spíše by byl žádoucí jasně formulovaný vědecký záměr nového ústavu (pokud již existuje, recenzent se omlouvá za jeho neznanost), včetně té jeho součásti, v níž by dosavadní

editoři zveřejnili a zdůvodnili bližší „program“ vlastního pojetí slovenské edice z vatikánských pramenů; dílo samo by si to zasloužilo a jeho budoucí uživatelé by to přivítali.

JAN HRDINA

Josef NUHLÍČEK, *Veřejní notáři v českých městech, zvláště v městech pražských až do husitské revoluce*, vydali a doplnili Ivan Hlaváček a Markéta Marková, Scriptorium, Praha 2011

391 s., ISBN 978-80-87271-41-4

Po více než sedmdesáti letech byla nově zpřístupněna disertační práce Josefa Nuhlíčka, zabývající se institucí veřejného notariátu ve středověku. Původní dílo – slovy jednoho z editorů současného vydání Ivana Hlaváčka – „bylo“ i „nebylo vydáno“ v roce 1940 jako zvláštní otisk Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy. Text připravený do desátého svazku této řady totiž v důsledku válečných událostí řádně nikdy nevyšel a dochoval se jen v části ze sta exemplářů, s nimiž volně disponoval autor.

Předložená edice Nuhlíčкова díla není pouhým přetiskem jednoho z dochovaných exemplářů, neboť ji Ivan Hlaváček a Markéta Marková významně doplnili a opatřili komentářem, zasazujícím Nuhlíčkovu práci do širšího kontextu. Samotný text ponechali v původním znění jen s drobnými korekcemi v podobě moderní úpravy pravopisu a citačního úzu. Ke studii navíc přidali seznam použitých pramenů a literatury, který v původním vydání chybí. Vedle literatury shromážděné autorem editoři ještě připojili výběrovou bibliografii prací vzniklých po roce 1945 (především zahraničních). I. Hlaváček nadto v předmluvě přibližuje současné bádání k tématu a v připojené biografické studii představuje kariéru i životní dráhu autora.

Přestože Nuhlíčkovu pojednání již značně zastaralo, zejména pak v části věnované počátkům veřejného notariátu v západní Evropě, nadále zůstává cenným zdrojem poznatků. Mimo jiné lze vyzdvihnout kapitoly vycházející z široké pramenné základny (příjmy a sociální postavení notářů, činnost veřejných notářů), zejména čtvrtou zabývající se diplomatickým rozbohem notářských instrumentů, která zároveň prozrazuje i Nuhlíčkovu právní vzdělání. Autor k práci přiložil deset latinských textů (z nichž některé

rozebírá ve studii), jež vzhledem k určení současného vydání širší veřejnosti přeložili – možná až příliš doslovně – Věra a Karel Beránkovi.

Hlavní součástí Nuhlíčkovy disertace je prosopografický soupis veřejných notářů, kteří působili v českých zemích mezi léty 1280 a 1435. Právě v této části došlo k největšímu rozšíření původního textu. Původní počet 598 notářů Hlaváček a Marková doplnili na 1427 záznamů, nepočítaje 24 defektně dochovaných pramenů neudávajících jména notářů. K tomuto výraznému rozšíření editorům pomohl především s Nuhlíčkem paralelně publikovaný výzkum Fritze Luschka ke slezskému prostředí, kterého se Nuhlíček dotkl jen částečně (základem jeho práce byly Čechy a Morava). Dále to byla práce F. Tadry o kanceláři a pisařích lucemburských králů a hlavně jeho doplnění a rozšíření Hynkem Kollmannem.

Velký počet zachycených notářů sám o sobě ukazuje na význam této instituce ve středověkých českých zemích. Oba editoři si uvědomují kusost soupisu, neboť ve zkoumaném období působily v českých zemích jistě další stovky notářů, a předpokládají budoucí značné rozšíření seznamu. Hlaváček a Marková se také správně rozhodli změnit řazení z původního Nuhlíčkovy chronologického na vhodnější abecední podle křestního jména notáře. Případně zastření časového obrazu (pokud vůbec má vypovídací hodnotu) a časového dělení žádoucího pro dílčí bádání editoři vhodně suplovali přehlednou chronologickou tabulkou odkazů jdoucí po jednotlivých desetiletích. Pro snadné porovnání i vyhledávání připojili Hlaváček a Marková k seznamu konkordance původního Nuhlíčkovy soupisu s novým. Vedle hlavního soupisu z něj editoři excerpovali do nové tabulky cizí notáře v nebohémikálním materiálu Národní knihovny ČR a přidali také velice zajímavý soupis diecézí, v nichž byli daní notáři autorizováni. Především tato část publikace je cenná pro současné historické bádání a podněcuje k dalšímu výzkumu na poli veřejného notariátu u nás.

Josef Nuhlíček svou práci doplnil vyobrazeními některých notářských značek, jimiž se potvrzovala pravost instrumentů. Tato *signa* byla do nového vydání samozřejmě převzata, jejich počet však editoři rozšířili, graficky byly značky vycištěny a došlo i ke zpřesnění popisků, aby úprava odpovídala moderním požadavkům na publikaci. Celková grafická podoba s dalšími vyobrazeními (buď dobovými iluminacemi zachycujícími veřejné notáře, nebo notářskými listinami) přispívá k reprezentativní podobě publikace.